

Asia: VN/5904/2019

Luonnos Suomen arktisen politiikan strategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen arktisen politiikan strategia Lausuntoluonnos 10.3.2021

Luonnonvarakeskuksen pääjohtaja Johanna Buchert

Valmistelijat: Jutta Kauppi, Kari Mäkitalo, Seija Tuulentie, Pasi Rautio, Virpi Alenius

Viite: VN/5904/2019

Luke diaarinumero: 685/00 04 05/2021

Yleiskommentit

Luonnonvarakeskus toimii laajan toimipaikkarakenteensa sekä asiantuntemuksensa kautta Suomen Arktisella alueella. Tuotamme tutkimus ja -kehitystyöhömme pohjautuvaa tietoa ja ratkaisuja sekä vaikutamme elinkeinoyhteistyön kautta Arktisen alueen elinvoimaisuuteen. Arktisen alueen kehityksessä keskeistä tulee olemaan kokonaiskestävien ratkaisujen sekä kehityskulun varmistaminen, pitäen sisällään niin sosiaalisen, ekologisen kuin myös ja taloudellisen tasapainon. Tämän tasapainon säilyttämisen merkitys korostuu arktisilla alueillamme, jossa ihmisten elinympäristö, elinkeinot ja sosiaalinen turva perustuvat luonnonvarojen kestäväan käyttöön, alueiden elinvoiman ja palveluiden rakentumiseen entistä muutosjoustavammin ja uusia keinoja hyödyntäen.

Näemme, että Arktisen alueen kehityskulkua on seurattava monipuolisesti tulevien vuosikymmenten aikana. On myös kyettävä mittaamaan ja ennakoimaan kokonaiskestävyyden toteumaa sekä rakentamaan vaikuttavia toimenpiteitä niin alueiden kehityksen, elinkeinojen menestymisen kuin myös asukkaiden hyvinvoinnin varmistamiseksi. Ehdotamme, että nämä seuraavat täydennysehdotuksemme nostetaan osaksi Arktisen alueen strategiaa.

Yksityiskohtaiset kommentit

Arktisen alueen määrittely

Aiemmassa, vuoden 2013 strategiassa taustalla oli vahvistunut näkemys koko Suomesta arktisena maana. Arktisen alueen määrittely on hankalaa. Nyt käsillä olevassa luonnoksessa määrittely on suhteellisen selkeä ja poliittisesti relevantti. Luonnoksen nimikin painottaa tätä: aiempi oli Suomen arktinen strategia ja tämä on Suomen arktisen politiikan strategia.

Edellisen strategian tavoin, tämän strategialuonnoksen mukaan koko Suomi on arktinen maa. Sen perusteluna on, että ”Suomen arktiset intressit ja arktinen osaaminen koskettavat koko maata ja toisaalta koko Suomen arktisuus tukee ja vahvistaa Suomen kansainvälistä arktista maakuvaansa kansainvälisissä yhteyksissä.” Selkeästi kuitenkin todetaan, että ”Lapin maakunnalla on erityinen merkitys, kun puhutaan Suomen arktisesta alueesta maantieteellisesti”. Pohjoinen painopiste tulee esiin myös toteamuksessa ”Arktiseen ja etenkin Barentsin euroarktisen neuvoston alueelliseen yhteistyöhön osallistuvat Suomesta Lapin ohella Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Pohjois-Karjalan maakunnat”.

Näkemyksemme mukaan, Lapin ja muun pohjoisen alueen roolia erityisenä arktisena alueena voisi kuitenkin entisestään korostaa nostamalla esimerkiksi sivun 15 maininnan ” Suomen sisäisessä kontekstissa arktinen alue tarkoittaa etenkin Lappia, joka kattaa 30 prosenttia Suomen pinta-alasta” näkyviin Suomen arktisen alueen määrittelyyn. Implisiittisesti Lappi (ja muu pohjoinen harvaanasuttu alue) tulee monessa kohtaa esiin; esimerkiksi asukkaiden hyvinvoinnista puhuttaessa ilmeisesti tarkoitetaan nimenomaan pohjoisimman Suomen eikä koko Suomen asukkaita.

Ilmastonmuutos, alueen väestö

Luonnoksessa Ilmastonmuutos nostettu hyvin keskiöön; samoin asukkaiden osallisuuden tärkeyttä korostetaan aiempaa enemmän. On tarpeen täsmentää kenestä puhutaan, kun esim. sanotaan, että ”On tärkeää huomioida koko alueen väestön yhdenvertaiset oikeudet ja mahdollisuudet sekä elinolosuhteiden ja osallistumisen turvaaminen.” Tässä tulee esiin arktisen alueen määrittelemisen vaikeus, tällaiset lausumat eivät ehkä koske koko Suomea ja kaikkia suomalaisia.

Edelleen huomiota on tarpeen kiinnittää myös alueen foorumeiden, tutkimuksen ja päätöksenteon välisen vuorovaikutuksen kannustamiseen sekä muun (saamelaisten lisäksi) alueen paikallisväestön huomioonottamiseen alueen keskeisten kohderyhmien osalta. Myös arktisen alueen kansainvälinen ulottuvuus on keskeistä ja strategiassa tulisi selvemmin nostaa esiin mm. sen, että Suomi toimii aktiivisesti EU:n verkostoissa muiden arktisten harvaanasuttujen alueiden kanssa Ruotsissa ja Norjassa (esim. NSPA, Northern Sparsely Populated Areas).

Painopistealue 1: Ilmastonmuutos, hillintä ja sopeutuminen

Kommentit ja lisäysehdotukset

Strategialuonnoksen painotukset luonnonvarojen merkityksestä ja roolista alueen kehityksessä on tarpeen nostaa vahvemmin esiin. Globaali vihreä siirtymä sekä ilmastotavoitteet tulevat jatkuvasti haastamaan myös arktisen alueen luonnonvaroihin pohjautuvaa elinkeinotoimintaa. Luonnonvaroihin kohdistuu yhä suurempi mielenkiinto, joka luo paineita luonnonvarojen arvostamiselle sekä kokonaiskestävälle hallinnalle.

Ilmastonmuutoksen mukanaan tuoma kasvukausien piteneminen ja lämpötilan nousu lisää maa- ja metsätalouden potentiaalia pohjoisessa. Esim. puuston kasvu tulee Lapissa lisääntymään huomattavasti. Maataloudessa tällä hetkellä eteläisempien lajien kasvattaminen tulee mahdolliseksi Lapissa. Ilmastonmuutos voi siis lisätä taloudellisia mahdollisuuksia tätä kautta, kun se toisaalla heikentää esim. porotalouden näkymiä.

On myös tärkeää hahmottaa negatiiviset kehityskulut, jossa mm. alueen metsien odotetaan kasvavan nopeammin ilmastonmuutoksen myötä, mutta samalla myös metsätuhot ja taudinaiheuttajat lisääntyvät. Metsien terveydentilaan kohdistuu ilmastonmuutoksen voimistuessa merkittäviä uhkia arktisella alueella. Jo nyt on havaittu eräiden haitallisten tuhosienten leviämistä ja olemassa olevien runsastumista pohjoisissa metsissä. Myös tuhohyönteisten levittäytyminen yhä pohjoisemmaksi ilmastonmuutoksen takia on erittäin todennäköistä.

Tuholaisten ja tautien varhainen tunnistaminen ja torjuminen on metsien käytön kannalta tärkeää. Olosuhteiden muuttuminen edellyttää tehostettua tuhoriskien hallintaa ja metsänhoidon menetelmien kehittämistarpeiden huomioon ottamista. Ilmastonmuutoksen myötä myös kotoperäiset tuholaiset hyötyvät kasvuolosuhteiden helpottuessa. Tällä on suoria taloudellisia vaikutuksia ja se vaikeuttaa biomassan avulla tapahtuvaa ilmastonmuutoksen hillintää (climate change mitigation) pienentämällä hiilinieluja. Tautien ja tuholaisten seuranta mainitaan myös "Strategisissa toimenpiteissä" (s. 13), mutta teema voitaisiin nostaa selvemmin esille tässä kohtaa.

Hyvää on ilmastonmuutoksen ja maankäytön yhteisvaikutusten esiin nostaminen: ”Lapissa suojelualueita on n. 30% pinta-alasta, mutta silti monet alueen ekosysteemeistä ovat uhattuina ilmastonmuutoksen ja alueiden käytön yhteisvaikutuksen vuoksi.”

Vaikka metsäpalot kuuluvat luontoon niin Suomi on hyvällä metsänhoidolla sekä tehokkaalla palotorjunnalla pystynyt rajaamaan metsäpalot. Ilmaston muutoksen myötä palokuorma kasvaa arktisen alueen metsissä, mikä voi aiheuttaa kuivuusjakson aikana laajojakin paloja. Käytössä on kuitenkin keinoja, joilla voidaan hallita metsätuho-riskkejä, kuten mm. metsäautoteiden kunnosta ja metsien käsittelystä huolehtiminen auttaa riskien hallinnassa. Ilmastonmuutoksen edetessä myös myrskytuulet yleistyvät ja niiden seurauksena myrskytuhojen määrä metsissä tulee lisääntymään.

Metsillä on olennainen vaikutus hiilinieluihin ja -varastoihin arktisella alueella. Nykyisin Suomen vuotuisista fossiilisen energiantuotannon aiheuttamista hiilipäästöistä noin puolet sitoutuu tutkimusten mukaan puustoon, metsämaahan ja puutuotteisiin. Metsien ja maankäytön sektori on tällä hetkellä ainoa hiilipäästöjä sitova mekanismi. Metsiä tulee käsitellä kestävästi ja niiden kasvua edistää hiilensidonnan tehostamiseksi. Peltoheittojen ja muiden käytöstä poistettujen alueiden metsittämistä metsäkadon torjumiseksi sekä hiilinielujen- ja hiilivarastojen lisäämiseksi tulee tukea. Metsien kestävä käyttöä ja kasvua hiilinielujen ja -varastojen kasvattamiseksi tulee edistää toteuttamalla Kansallisessa metsästrategiassa 2025 ja Lapin alueellisessa metsäohjelmassa 2021-2025 julkaistuja toimenpiteitä. Muutoinkin puun käytössä tulee suosia pitkäikäisiä puutuotteita.

Painopistealue 2.1: Asukkaat, hyvinvoinnin edistäminen

Kommentit ja lisäsehdotukset

Arktisen alueen väestö elää alueen luonnonvaroihin perustuvan elinkeinon turvin. Paluumuutto ja turismi sekä jo käsitteeksi tullut etätyöturismi tuovat uusia mahdollisuuksia elinkeinoille mutta samalla tulevat myös asettamaan uusia vaatimuksia mm. alueen peruspalveluiden saatavuudelle sekä logistiikan, tietoverkkojen ja infrastruktuurien toimivuudelle. Varmistamalla alueen asukkaiden elinolosuhteiden kehittymistä ja palveluiden pysyvyyttä, vahvistetaan monipuolisen kanta-asukasrakenteen pysymistä pohjoisilla alueilla sekä luodaan mahdollisuuksia esim. osavuotisen asujamäärän kasvattamiselle. Vuodenajan vaihtelu asukasmäärässä aiheuttanee kasvavaa tarvetta kausityövoiman saatavuudelle monilla sektoreilla ja tätä tukemaan tarvitaan erilaisia joustavia palveluratkaisuja, jotta voidaan vaikuttaa alueen houkuttelevuuteen sekä nuoren työvoiman alueelle jäämiseen.

Painopiste 3.1. Osaaminen ja elinkeinot

Kommentit ja lisäsehdotukset

Alueen elinkeinojen kehityksessä painoarvoaan tulee nostamaan käynnistyvällä strategiakaudella mm. luonnonvarojen monipuolistuvat käyttömahdollisuudet, luonnonvarojen kokonaiskestävä käyttö sekä uusien liiketoimintamahdollisuuksien tunnistaminen ja kasvattaminen arktiselle alueelle yli toimialojen sekä toimija- ja maakuntarajojen.

Jotta Suomen vahva asema kokonaiskestävänä, luonnonvaroja vastuullisesti hyödyntävänä ja niistä uutta liiketoimintaa kasvattavana edelläkävijänä säilyy ja vahvistuu - on tarpeen vahvistaa tämän osa-alueen näkyvyyttä strategiassa. Näitä esiin nostettavia asioita ovat mm. arktisten alueidemme metsäbiomassojen käytön rooli, joka tulee korostumaan sekä lyhyellä että pitkällä aikajänteellä. Keskeistä on tukea uuden biokiertoalouden kasvua arktisella alueellamme. Kasvumahdollisuuksia löytyy mm. arktisten luonnonvarojen uusista käyttötavoista uusiksi tuotteiksi ja korkean lisäarvon jalostetuiksi materiaaleiksi. Puumateriaalin käytön kasvatus innovatiivisilla tavoilla sekä hyödyntäminen pitkään sidotun hiilen tuotteina hyödyttää koko kansantaloutta.

Elinkeinojen kehitys biokiertoaloudessa vahvistuu arktisella alueella, (mm. Metsä Groupin investointipäätös Kemin biotuotetehtaaseen). Se tulee lisäämään metsäbiomassan käyttöä sekä Lapissa että Kainuussa ja Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaalla. Suunnitelmat pitävät sisällään myös kasvavaa puubiomassan hankintaa, kuljetusta ja logistiikkaa lähialueilta (mm. Ruotsista), mikä asettaa lisävaatimuksia sekä merkittäviä investointeja infraan (tiet ja raiteet).

Lisääntynyt elinkeinotoiminta ja luonnonvarojen käytön kasvu tulevat lisäämään haasteita ja aiheuttanevat ristiriitoja myös maankäytön muutoksen hallinnassa. Näiden haasteiden hallinta edellyttää toimijaryhmien tehostunutta tiedonvaihtoa ja keskustelua kokonaiskestävän tasapainon muodostamisessa. Esimerkiksi matkailu, virkistyskäyttö, poronhoito ja muut metsien käyttömuodot on tarpeen ottaa huomioon riittävän aikaisessa vaiheessa uusia elinkeinotoimia ja investointeja suunniteltaessa.

Pohjois-Suomen metsätalouden investoinnit tarvitsevat osaamista, mihin ammattikorkeakoulut ja yliopistot ovat varautuneet. Tutkimuksen uusien innovaatioiden tuotantoprosessien kehittämisen rahoitukseen on tarpeen kiinnittää huomiota ja vahvistaa myös rahoitustarpeiden kokonaiskoordinaatiota - tällä hetkellä rahoitusmahdollisuudet ovat vielä pirstaleisia.

Saamelaisten ilmastonmuutosohjelma on epäilemättä tarpeen alkuperäiskansapoliittisesta näkökulmasta, mutta vaikea erottaa muusta pohjoisesta elämänmuodosta ja luonnon käytöstä. Tässä aihe liitetään poronhoitoon, joka Suomessa on sekä suomalaisten että saamelaisten elinkeino.

Metsillä on arktisella alueella keskeinen rooli ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyden toteuttamisessa. Metsän mahdollisuuksia tulee tarkastella perinteisiä puutuotteita laajemmin. Metsäekosysteemi tarjoaa monipuolisesti raaka-aineita ja palveluja uusille elinkeinoille.

Metsäbiotalouden tavoitteena on uusiutumattomien raaka-aineiden korvaaminen uusiutuvilla sekä sivuvirtojen merkityksen huomioiminen raaka-aineiden lähteenä. Uusia puupohjaisia tuotteita ja palveluja tarvitaan toteuttamaan kokonaiskestävyyden tavoitteita. Ne voivat olla kokonaan uusia raaka-aineita, uusia tuotteita tai prosesseja ja uusia kierrätystuotteita. Myös palvelujen osuus lisääntyy metsään perustuvissa elinkeinoissa. Lappiin sijoittuva pohjoisen pallonpuoliskon suurin ja tehokkain biotuotetehdas tarjoaa hyvät mahdollisuudet tuotekehitykseen.

Puurakentamisessa hiiltä sidotaan pitkäaikaiseen varastoon. Puurakentamisen painopisteitä ovat julkinen rakentaminen, kerrostalo- ja infrastruktuurirakentaminen. Kehityskohteita ovat puolestaan osaaminen, yritystoiminnan mukautuminen uusiin tavoitteisiin ja markkinoihin sekä kaavoitus ja rakentamisen standardit. Edistetään uusien innovatiivisten puutuotteiden kehitystyötä ja käyttöönottoa. Tuetaan puurakentamista kaikessa rakentamistoiminnassa.

Tärkeä huomio myös ruokaturvan näkökulmasta on nostettu strategiassa esiin: ”Edistetään arktista ruokaturvaa muuttuvassa ilmastossa turvaamalla paikallisten elinkeinojen jatkuminen, erityisesti poronhoidon jatkuminen” (s.14.). Arktiset mahdollisuudet ruokajärjestelmän ja elinkeinojen kehittymisen osalta tuo myös paljon kasvun mahdollisuuksia. Erityisen puhtaiden luonnonvarojen hyödyntäminen uusien innovaatioiden kautta. Nämä varannot ovat Arktisen alueen valtti monella tapaa. Nähtävissä on, että suomalaisesta luonnosta voi tulevaisuudessa löytyä yhä enemmän arvokkaita komponentteja niin kosmetiikka, lääketieteellisuuden kuin myös eläin- ja ihmisruoan osiksi. Näitä olisi kyettävä hyödyntämään yhä vahvemmin tulevaisuudessa.

Painopistealue 3.2. Osaaminen, huippuluokan tutkimus

Kommentit ja lisäysehdotukset

Tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden sekä yritysten klusterit ja ekosysteemit koko Pohjois-Suomessa ovat tärkeitä myös Suomen ja arktisten alueiden kansainvälisen yhteistyön näkökulmasta. Lapissa toimivat klusterit ja Pohjois-Pohjanmaan ekosysteemit toimivat aktiivisesti ja hakevat Euroopassa kumppaneita tehokkaasti. Yrityksille on luotu väyliä, joista voi ponnistaa kansainvälisille markkinoille ja kehittämisrahoituksille. Huomioitavaa on myös, että Lapissa on TKI-toimijoiden ja yritysten yhteistyötä edistetty Arctic Smartness klustereissa. Lapin maakunnallinen TKI-osaamiskeskittymä kokoaa Lapin tutkimus- ja kehittämisorganisaatiot yhteen ja se tarjoaa hyvät mahdollisuudet korkeatasoiseen arktisen alueen tutkimukseen ja kehittämistyöhön.

Maakuntarajojen ja valtionrajojen ylittäminen sekä yhteistyön kasvattaminen yhteisten teemojen ympärille arktisilla alueilla on ensisijaisen tärkeää. Luonnonvarat ja ilmastonmuutos eivät tunnista hallinnollisia rajoja, joten niin haasteet kuin myös mahdollisuudet ovat pohjoisten valtioiden yhteisiä. Arktiset, puhtaat ja luonnonvaroistaan rikkaat alueet tukevat koko Suomen hyvää maakuvaa kansainvälisillä markkinoilla. Vientisektorille on mahdollista saada kasvua erityisesti biokiertotalouden, korkean jalostusasteen ja erityisesti biopohjaisten erityistuotteiden ja raaka-ainekomponenttien osalta.

Täydennysehdotus kohtaan: "Suomalaiset tutkimustoimijat ovat hyvin edustettuina kansainvälisissä verkostoissa,... Ensisijaisen tärkeitä ovat Arktisen neuvoston alaisuudessa syntetisoitu tutkimustieto sekä koulutuksen ja tutkimuksen verkostot kuten Arktinen yliopisto." Kehitetään edelleen arktisen alueen tutkimus- ja kehittämissyhteistyötä sekä tuetaan Lapin maakunnallisen TKI-osaamiskeskittymän toimintaa.

Painopistealue 4: Infrastruktuuri ja logistiikka

Täydennysehdotukset ja kommentit

Strategiassa tulisi vieläkin selkeämmin nostaa esiin tulevaisuuden haasteet liittyen mm. alueen logistiikkiin ratkaisuihin, palveluiden saavutettavuuteen sekä elinkeinojen harjoittamiseen. Yksityisteillä on suuri merkitys arktisen alueen elinvoimaisuuteen sekä logistiikan toimintaan. Esimerkiksi maidon kuljetus on ympäri vuoden täysin yksityistieverkon varassa. Silti 2010-luvulta lähtien ovat vuotuiset yksityisteiden perusparannusmäärät laskeneet huomattavasti. Yksityisteiden sillat ovat monin paikoin nykykalustolle liian heikossa kunnossa. Tämä tekee monesta yksityistiestä raskaalle kalustolle liikennöintikelvottoman, vaikka muu osa tiestöstä olisi liikennöintikelvoinen.

Yksityistieverkko on laaja, mutta tarkkaa tietoa sen kunnosta ei ole. Perusparannuksia tehdään siellä, missä tiekunnat ovat aktiivisia. Rahoittajilla ei ole kokonaiskuvasta mitään tietoa. Voi olla, että perusparannettu tie on "tiettömän taipaleen takana" eli perusparannetun tien ja päätien välille jää huonokuntoinen yksityistie.

Uudet mittavat investoinnit Lapin metsäbiotalouteen lisäävät puunkuljetuksia sekä yksityis- että pääteillä. Ilman tehokasta yksityisteiden kunnossapitoa ei uusien tuotantolaitosten puuhoitoa pystytä turvaamaan. Pääteiden puunkuljetukset suuntautuvat kohti Kemiä Lapin lisäksi myös Pohjois-, Keski- ja Etelä-Pohjanmaalta sekä Kainuusta. Lisäksi Ruotsista pyritään hankkimaan merkittävä osa uuden biotuotetehtaan vaatimasta puusta. Näin myös pääteiden kunnossapitoon pitää kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Ympärivuotisen puunkorjuun, -kuljetuksen ja metsänhoidon mahdollistaminen riittävällä ja riittävän laadukkaalla tieinfrastruktuurilla. Riittävän rahoituksen turvaaminen on keskeistä tiestön rakentamisen ja ylläpidon osalta (valtion, kuntien ja ELY-keskuksen rahoitus, Kemera (Metka)).

Näkyviin voisi nostaa mm. seuraavat esimerkit; Metsäteiden rakentamis-, kunnossapito- ja perusparannusosaamisen lisääminen koulutuksella. Yleisen tie- ja väyläverkon sekä terminaaliverkoston ja kuljetuskaluston kehittäminen (Väylävirasto, ELY-keskus, kunnat, metsänomistajat, Yritykset, VR). Tiekuntien ja uusien toimijoiden aktivointi koulutuksen ja tiedotuksen avulla. Metsäteiden haittavaikutusten minimointi mm. tiedotuksen ja koulutuksen avulla (kaikki toimijat, tienkäyttäjät). Riittävän rahoituksen turvaaminen tieinfrastruktuurin rakentamiseen ja ylläpitoon, jotta voidaan taata ympärivuotinen kansalaisten huoltovarmuus, puunkorjuu, -kuljetus sekä luonnonvarojen hoitotoimenpiteet. Koulutuksen ja tiedotuksen lisääminen tiekuntien ja uusien toimijoiden aktivoimiseksi, metsäteiden haittavaikutusten minimoimiseksi sekä metsäteiden rakentamis-, kunnossapito- ja perusparannusosaamisen kehittämiseksi.

Buchert Johanna
Luonnonvarakeskus

Virtanen Sari
Luonnonvarakeskus - Luonnonvarakeskuksen pääjohtaja Johanna Buchert